

döndü. Kasım 1895'te ikinci defa Ticaret ve Nâfia nâzırı oldu ve vefatına kadar bu görevde kaldı. 18 Ocak 1899 tarihinde İstanbul'da öldü ve Beşiktaş Yahyâ Efendi Mezarlığı'nda toprağa verildi. İki defa evlenen Mahmud Celâleddin Paşa'nın ilk eşinden daha sonra Paris büyükelçisi olan Sâlih Münir Paşa dünyaya geldi. Tanınmış bestekârlardan Şemseddin Ziyâ Bey ve Sivas eski mebuslarından Âtîf (Esenbel) ikinci eşinden oğulları, eski büyükelçilerden Melih Esenbel torunudur.

Meslek hayatında bazısı yabancı devletler tarafından olmak üzere pek çok nişanla taltif edilen Mahmud Celâleddin Paşa bulunduğu görevlerde gösterdiği başarı ile temayüz etmiştir. Keçecizâde Fuad, Mütercim Rüşdü, Mahmud Nedim ve Mîdhat paşalar gibi ünlü devlet adamları ile çalışmış, Sultan Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerinin siyasî olaylarına ve devlet işlerine yakından şahit olmuştur. II. Abdülhamid'e pek çok konuda ve özellikle ıslahatlarla ilgili lâyhalar hazırlamıştır. Devlet adamlığının yanı sıra bir hukuk ve tarih âlimi olan paşa, diğer taraftan yazdığı mazbata ve tezkireleri Bâbîlî kalemlerinde örnek kabul edilen döneminin en tanınmış münşilerindendi. Hat sanatının özellikle rik'a tarzında eserler verdiği gibi mûsiki alanında da bazıları çok beğenilmiş otuz kadar bestesi günümüze ulaşmıştır. Hudâvendigâr valiliği sırasında (1891) Bursa'da bir dârülaceze yaptırdığı bilinmektedir.

Eserleri. 1. *Mir'ât-ı Hakikat*. Tanzimat ve I. Meşrutiyet devirleri siyasî tarihinin iç ve dış olayları hakkında temel kaynaklardan biri olarak kabul edilir. Kendi ifadesine göre eserini bizzat şahidi olduğu hadiseler kaydederek, diğer olayları da şahitlerinden ve sözüne güvenilir kişilerden bilgi edinmek suretiyle ve ilgili belgeleri inceleyerek kaleme almıştır. Bununla birlikte zaman zaman dönemin olaylarında ve çekişmelerinden kaçınılmaz olarak taraf bulunduğu kitaptan bunun etkileri yer yer görülür. İstanbul'da üç cilt halinde basılan eserin (1326-1327) her cildi dört bölümden oluşmaktadır. Baş tarafta Osmanlı-Rus ilişkilerinin son 150 yılını anlatan bir özetin ardından Sultan Abdülmecid'in cülûsuyla asıl konuya girilir. Eser İsmet Miroğlu, M. Derin, M. Hacıoğlu, Ö. Akdaş tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır (İstanbul 1979-1980). Ancak bu neşir eksik olduğundan İsmet Miroğlu kitabın tamamını yine sadeleştirerek tek cilt halinde tekrar neşretmiştir

(İstanbul 1983). 2. *Ravzatü'l-kâmilin* (İstanbul 1289). 1703 yılında II. Mustafa'nın tahttan indirilmesi ve yerine III. Ahmed'in cülûsu ile sonuçlanan Edirne Vak'ası'ndan bahseden Mehmed Şefik Efendi'nin *Şefiknâme* adlı eserinin şerhidir. Mahmud Celâleddin Paşa'nın yayımlanmış diğer eserleri de şunlardır: *Âsâr-ı Manzûme* (İstanbul 1311); *Münşeât-ı Mahmud Celâleddin Paşa* (İstanbul 1312); *Miftâhu'l-esrâr* (*Bekâ-yı Ruh*; *Celb-i Ervâh*, İstanbul 1326); *Ahlâk* (İstanbul 1327). Müellifin 1282-1285 (1865-1868) Girit olaylarını ele alan *Girid İhtilâli Tarihi* adlı eseriyle (kendi hattıyla yazma olarak İÜ Ktp., TY, nr. 4150) *Mecmûa-i Eş'âr* (İÜ Ktp., TY, nr. 9654) henüz yayımlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, YEE, 114 / 52, 09/N / 1310; 114/53, 21/M/1297; 114/69, 02/Ra/1309; 114/76, 11/B/1299; 115/7, 30/Z/1297; 80/6, 27/L/1313; 128/125, 04/N/1299; 84/135, 29/Z/1305; 14/68, 13/Za/1306; BA, Yıldız-Perâkende, Arzuhal ve Jurnaller, 16/51 (25/C / 1307); 16/113 (09/N / 1307); BA, Yıldız-Perâkende, Tahrîrât-ı Ecnebiyye ve Mâbeyn Mütercimliği, 4/35, 03/B/1313; 32/30, 04/S/1312; BA, Yıldız-Perâkende, Ticaret ve Nâfia Nezâreti Mâruzatı, 4/46, 15/Z/1313; BA, Yıldız-Perâkende, Serkurenâlık, 2/61, 02/Z/1306; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 206-210; a.mlf., *Son Hattatlar*, İstanbul 1970, s. 725-728; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Mahmut Celâleddin Paşa'ya Dair", *Resimli Tarih Mecmuası*, sy. 49, İstanbul 1954, s. 2840-2845; sy. 50 (1955), s. 2906-2911; Emin Nedret İşli, "İstanbul Mezartaşlarının Yaşamöyküleri Açısından Önemi", *Kitaplık*, sy. 36, İstanbul 1999, s. 217-219; TA, XXIII, 172-173.

AZMİ ÖZCAN

□ **MÜSİKİ.** XIX. yüzyılda şarkılarıyla tanınmış bestekârlar arasında önemli bir yeri bulunan Mahmud Celâleddin Paşa, daha ilk mektep sıralarında iken annesinden almaya başladığı mûsiki bilgilerini daha sonra Dellâlzâde İsmâil Efendi ile geliştirdi. Bu arada dönemin diğer mûsikişinaslarından ders alarak kendini yetiştirdi. Şiirle de uğraşan ve manzumelerinde "Celâl" mahlasını kullanan paşa şarkılarının pek çoğunun güftesini kendisi yazmış, ayrıca güfteleri birçok mûsikişinas tarafından bestelenmiştir. 200'ün üzerinde eser bestelemesine rağmen bunlardan ancak otuz kadarı günümüze ulaşabilmiştir (bu eserlerin listesi için bk. *BTMA*, II, 9). Eserlerinin ara nağmelerini Kemençeci Vasilaki'ye yaptırdığı söylenen Mahmud Celâleddin Paşa, Hacı Ârif Bey ve Şevki Bey'in etkilerinin sezildiği lirik ve akıcı bir üslûpla bestelediği eserlerinde

prozodinin güzel örneklerini ortaya koymuştur.

Eserleri içinde, "Nâr-ı firkat şûle-pâş olduğka sinem dağlıyor" mısraıyla başlayan bayatî, "Sevdiğim cemâlin çünkü göremem" mısraıyla başlayan hüseyinî, "Dil-i biçâre seninçün yaniyor" mısraıyla başlayan ısfahan, "Sen beni bir bûseye ettin fedâ" mısraıyla başlayan kürdîli-hicazkâr, "Fitneler gizlemiş mahmûr gözüne" mısraıyla başlayan rast şarkıları günümüzde de zevkle çalınıp okunan eserler arasındadır.

Parlak sesinin yanı sıra tavır sahibi bir hânende olan Mahmud Celâleddin Paşa'nın özelliklerinden biri de dönemin önemli mûsikişinaslarını teşvik ve himaye ederek onlara yeni imkânlar sunmuş olmasıdır. Yazın Büyükkada ve Çubuklu'daki evi, kışın önceleri Aksaray'da, son zamanlarında Nişantaşı'ndaki konağı, İstanbul'un seçkin mûsikişinaslarının haftanın belirli günlerinde toplanması ile mûsiki icra ve sohbetlerinin yapıldığı birer sanat mahfili haline gelmiştir. Tanbûrî Cemil Bey, Kemençeci Vasilaki ve Lemi Atlı gibi pek çok ünlü sanatkârın yetişmesinde Mahmud Celâleddin Paşa'nın büyük rolü olmuştur. Çocuklarından Şemseddin Ziyâ Bey de Türk mûsikisinin şarkı bestekârlarındandır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mesud Cemil, *Tanburî Cemil'in Hayatı*, Ankara 1947, s. 56, 74, 85, 107-109; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 218-219; Vural Sözer, *Mûzik ve Mûzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 259; Mustafa Rona, *Yirminci Yüzyıl Türk Mûsikisi*, İstanbul 1970, s. 15-16; Sadûn Aksüt, *Türk Mûsikisinin 100 Bestekârı*, İstanbul 1993, s. 220-222; Özalp, *Türk Mûsikisi Tarihi*, I, 616-618; Öztuna, *BTMA*, II, 7-9; Mehmet Güntekin, "Mahmud Celâleddin Paşa", *DBİstA*, V, 267.

NURİ ÖZCAN

MAHMUD EFENDİ, Açıkbaş

(bk. AÇIKBAŞ MAHMUD EFENDİ).

MAHMUD EFENDİ, İmâm-ı Şehriyârî (ö. 1130/1718)

Osmanlı şeyhülislâmı.

İstanbul'da doğdu. Tophane sakinlerinden Ahmed Ağa'nın oğludur. Medrese eğitimini tamamladıktan sonra sesinin güzelliği sayesinde bir süre Şeyhülislâm Ankaravî Mehmed Emin Efendi'nin, ar-

dından Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın imamlığını yaptı. 1093 Rebîülevvelinde (Mart 1682) padişahın izniyle müstakil olarak Şeyhülislâm Ali Efendi'den mülâzim oldu.

1094'te (1683) II. Viyana Seferi'ne katıldı. Aynı yıl içinde halife-i mukâbele-i süvârî dersiyesi verilerek öğretim hayatına başladı. 1100 Ramazanında (Temmuz 1689) ibtidâ-i hâric derecesi itibariyle müderris oldu. 1106 Muharreminde (Eylül 1694) Damad Efendi Medresesi'ne tayin edildi, ertesi yıl bulunduğu medresede dâhil derecesine yükseldi ve ardından II. Mustafa'nın ikinci imamlığına getirildi. Bundan dolayı kaynaklarda İmâm-ı Şehriyârî (İmâm-ı Sultânî) diye anılır. 1108 Cemâziyelâhinde (Ocak 1697) Hoca Hayreddin Medresesi müderrisliğine tayin edildi. 1109 Şevvalinde (Nisan 1698) Kürkçübaşı Medresesi, 1110 Muharreminde (Temmuz 1698) hatt-ı hümâyûn ile ve mûsile-i Süleymâniyye derecesiyle Sultan Ahmed Medresesi müderrisliğine getirildi. Dört ay sonra havâmis-i Süleymâniyye derecesini aldı. Ardından kadılığa geçen Mahmud Efendi'ye 1111 Recebinde (Ocak 1700) Edirne pâyesiyile Yenişehir kadılığı verildi, 1112 Rebîülevvelinde (Ağustos 1700) İstanbul pâyesiyile ödüllendirildi. Ertesi yılın ocak ayında Yeni Zağra ve Lapseki kazaları arpalık verilerek azledildi. 1114 Şâbanında (Ocak 1703) arpalıklarına Bafra ve Mene-men Güzelhisarı da eklendi.

Edirne Vak'ası dolayısıyla II. Mustafa ile birlikte Edirne'den Hafsa'ya gitti; 7 Rebîülâhîr 1115'te (20 Ağustos 1703) burada

iken Rumeli kazaskerliğine yükseltildiyse de ertesi gün azledilip dört ayrı yerdeki arpalıkları başkalarına verildi. II. Mustafa'nın tahttan indirilmesi ve ardından meydana gelen olaylar sırasındaki durumu hakkında bilgi yoktur. Ancak bu olaydan bir yıl sonra yeniden kendisine arpalıkların tahsisinin onun saraydaki tanıdıkları vasıtasıyla durumunu güçlendirdiğine işaret eder. Nitekim 1116 Cemâziyelevvelinde (Eylül 1704) kendisine Karaburun, Kepsut ve Eceabad kazaları arpalık olarak verilmiş, 1116 sonlarında (1705 başları) Eceabad dışındaki diğer arpalıkları Gelibolu kazası ile değiştirilmiştir.

Çorlulu Ali Paşa sadrazam olunca II. Mustafa zamanındaki eski dostlukları sebebiyle 26 Rebîülevvel 1118'de (8 Temmuz 1706) Mahmud Efendi'ye Anadolu kazaskerliği verildiyse de (Râşid, III, 203) 1119 Recebinde (Ekim 1707) görevden ayrıldı. Bir ay sonra Rumeli kazaskerliğine getirildi. 1120 Zilkadesinde (Ocak 1709) emekli olup kendisine Tire, Güzelhisar ve Kirmastî arpalıkları tahsis edildi. Beş yıl kadar süren emekliliğinin ardından 24 Rebîülâhîr 1125'te (20 Mayıs 1713) ilmiye tayinlerinde ihmal ve kusuru sebebiyle görevden alınan Atâullah Mehmed Efendi'nin yerine şeyhülislâm oldu (a.g.e., IV, 6-7). Tayin tarihi *Vekâyiu'l-fuzalâ*'daki biyografisinde farklı verilmektedir. Bir yıl yedi ay kadar bu makamda kaldıktan sonra 8 Zilhicce 1126'da (15 Aralık 1714) azledildi ve Kanlıca'daki yalısında oturmaya başladı. Azline sebep olarak müderrislere ait mahreç mansıplarını emekli ilmiye mensuplarına vermesi, kendisinden önceki iki şeyhülislâm Ebezâde Abdullah ile Atâullah Mehmed efendilerin sürgün edilmesi ve Ebezâde'nin yolda ölümü ve balinin ona yüklenmesi gösterilir (a.g.e., IV, 27-28). 2 Cemâziyelâhîr 1130'da (3 Mayıs 1718) vefat eden Mahmud Efendi, Fâtih Camii civarındaki evi yakınında defnedilmiş, "Adn ola Mahmûd Efendi'ye makâmü'l-Fâtîha" mısraı ölümüne tarih düşürülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyhî, *Vekâyiu'l-fuzalâ*, II, 409-410; Râşid, *Târih*, III, 203, 233-234; IV, 6-7, 27-28; *Devhâtü'l-meşâyih*, s. 82; *Sicill-i Osmânî*, IV, 324-325; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 502; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, s. 461; Danişmend, *Kronoloji*, V, 136.

MEHMET İPŞİRLİ

MAHMÜD-İ FAĞNEVÎ

(bk. FAĞNEVÎ).

MAHMÜD-İ GÂVÂN

(محمود گاوآن)

Hâce-i Cihân İmâdüddîn Mahmûd
b. Muhammed Gilânî
(ö. 886/1481)

Behmenî veziri.

814'te (1411) Hazar denizi kıyısındaki Gilân bölgesinde yer alan Gâvân şehrinde doğdu. Babası Celâleddin Muhammed, Gilân Sultanı Alâeddin'in hocası idi. Saraya yakınlığından dolayı iyi bir eğitim alan Mahmûd genç yaşta hacca gitti. Ticaret için dolaştığı Irak ve Horasan'da birçok âlim ve şeyhin sohbetinde bulundu. Bir süre sonra Gilân'da ailesinin sarayda itibar kaybetmesi üzerine meydana gelebilecek entrikalara mâruz kalacağından endişelendiği için 857'de (1453) İran'dan ayrılarak Basra körfezi yoluyla Hindistan'a hareket etti. Önce Dâbûl'a çıkan, ardından Behmenîler'in merkezi Bîder'e yerleşen Mahmûd burada ticaretle uğraşmaya başladı. Zamanla çevresinde tanınıp saray tarafından yakınlık gördü. Bu sırada Alâeddin II. Ahmed'in hükümdar olduğu Behmenî Devleti'nde Ârâkiler'le Dekkenîler arasındaki şiddetli iktidar mücadelesi yüzünden ülkenin birçok yerinde kargaşa hâkimdi. Mahmûd-ı Gâvân bir isyanı bastırmakla görevli güçlerin kumandanlığında başarılı olunca sultanın nezinde itibarı arttı. Alâeddin II. Ahmed'in oğlu Alâeddin Hümâyûn Şah zamanında da (1458-1461) itibarını sürdüren Mahmûd-ı Gâvân'a sultan tarafından "melikü't-tüccâr" unvanı verildi. Bu dönemde de ülkenin çeşitli yerlerinde meydana gelen isyanları bastırdı. Hümâyûn'dan sonra küçük yaşta tahta çıkan Nizâmeddin III. Ahmed devrinde (1461-1463) ülkeyi yöneten konseyin içinde sultanın annesi Mahdûme Cihan Nergis Bîgam ve Hâce-i Cihân Türk'ün yanında Mahmûd-ı Gâvân da yer aldı. Özellikle sultanın küçük yaşta olmasını fırsat bilerek ülkeye saldıran komşu devletlere karşı gösterdiği başarı onun yerini daha da güçlendirdi. Sultan Şemseddin III. Muhammed Şah zamanında (1463-1482) Hâce-i Cihân Türk'ün öldürülmesi üzerine Mahmûd-ı Gâvân devletin üst düzeyde tek veziri oldu. Behmenî Devleti'nin dış politikasının şekillenmesinde etkin rol oynadı. Devletin sınırlarını genişletti. 1469'da Konkan bölgesini, ardından Gao'yu Behmenîler'in hâkimiyetine aldı. 1472 yılındaki Belgâm zaferinden sonra devlet idaresinde büyük ıslahat gerçekleştirmeye başladı.

İmâm-ı Şehriyârî Mahmud Efendi'nin bir fetvası (*İlmiyye Salnâmesi*, s. 502)

